

УДК 378.147.091.33: [614.253.52:616–083–039.75]

І. Я. Губенко, Т. І. Чернишенко, Л. П. Бразалій

Актуальні питання підготовки медичних сестер з паліативної допомоги

Черкаська медична академія, Україна

INTERNATIONAL JOURNAL REHABILITATION AND PALLIATIVE MEDICINE. 2023. 1 (8): 120-124; DOI 10.15574/IJRPM.2023.8.120

Мета – поліпшити якість підготовки медичних сестер на до- і післядипломному рівнях шляхом розвитку мотивації у студентів, а також шляхом створення та удосконалення навчальних програм і впровадження нових форм, методів викладання питань надання паліативної і хоспісної допомоги паліативним пацієнтам.

Матеріали та методи. Розроблення навчально-методичного забезпечення для підготовки медичних сестер з паліативної допомоги; організація відповідного навчання медсестер на до- та післядипломному рівнях; організація волонтерського руху студентів для розвитку мотивації щодо роботи в галузі паліативної медицини.

Результати. Якщо пацієнта не можна вилікувати, то слід зробити все можливе, щоб допомогти та забезпечити гідну якість життя йому і його близьким, полегшити біль і страждання. Тому якісна освіта медичних сестер є одним із пріоритетних напрямів стратегії успішного розвитку паліативної допомоги як галузі охорони здоров'я.

Висновки. Отже, необхідно: формувати мотивацію студентів через кращу поінформованість про майбутню професійну діяльність у сфері паліативного догляду; для підвищення якості надання паліативної допомоги та мотивації медичних працівників до навчання та роботи – ввести в номенклатуру спеціальностей медичних сестер спеціальність та спеціалізацію «Паліативна медицина», про що свідчить досвід багатьох країн світу; ввести до переліку баз проходження практики студентами обов'язковий цикл з паліативної допомоги в закладах охорони здоров'я, що обслуговують невиліковно хворих; збільшити загальну кількість годин для вивчення цієї дисципліни і ввести в курс теми з надання паліативно-хоспісної допомоги дітям.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Ключові слова: паліативна допомога, медсестри, мотивація, освіта, викладачі, академія, пацієнти.

Current issues of nurses training in palliative care

I. Ya. Gubenko, T. I. Chernyshenko, L. P. Brazaliy

Cherkasy Medical Academy, Ukraine

Purpose – to improve the quality of nurses training at the undergraduate and postgraduate levels by developing students' motivation, creating and improving curricula and introducing new methods of teaching palliative and hospice care.

Materials and methods. Development of the teaching methodology for the palliative care nurses training; organization of the corresponding nurses training at the undergraduate and postgraduate levels; organization of the student volunteer movement to develop work motivation in the field of palliative medicine.

Results. Every effort should be made to help and ensure a decent quality of life, to alleviate pain and suffering for terminally ill patients and their loved ones. Therefore, qualified nurses education is one of the priorities for successful development of palliative care.

Conclusions. Thus, it is necessary: to shape students' motivation through better awareness of future professional activity in the field of palliative care; to improve the quality of palliative care and motivate health professionals to study and work, there should be an introduction to the nomenclature of specialties of nurses specialization and specialization «Palliative Medicine»; to introduce the obligatory cycle on palliative care in the list of students' practices at health facilities for terminally ill patients; to increase the number of hours devoted to studying this discipline and introduce the topic of palliative and hospice care for children.

No conflict of interests was declared by the authors.

Keywords: palliative care, nurses, motivation, education, teachers, academy, patients.

Вступ

Пріоритетним напрямом стратегії успішного розвитку паліативної допомоги як галузі охорони здоров'я є освіта медичних сестер. Враховуючи те, що саме медичні сестри є найбільшою ланкою медич-

них фахівців із догляду за пацієнтами, то вони мають бути добре обізнані з усіма аспектами надання паліативної допомоги пацієнтам. І основним напрямом є впровадження медсестринського процесу в паліативну медицину, що сприятиме забезпеченню якіс-

ного догляду за пацієнтами, наступності і безперервності догляду, створюватиме доброзичливі, чуйні взаємини медсестри і пацієнта та членів його сім'ї [1,4]. Отже, безперечно, якість наданої допомоги не може бути вищою за якість отриманої освіти.

Мета роботи — поліпшити якість підготовки медичних сестер на до- і післядипломному рівнях шляхом розвитку мотивації у здобувачів освіти, а також шляхом створення та удосконалення навчальних програм і впровадження нових форм, методів викладання питань надання паліативної та хоспісної допомоги паліативним пацієнтам.

Основні завдання та методи дослідження:

- розробка навчально-методичного забезпечення для підготовки медичних сестер із паліативної допомоги;
- організація відповідного навчання на до- та післядипломному рівнях;
- організація волонтерського руху студентів для розвитку мотивації щодо роботи в галузі паліативної медицини.

Результати дослідження та їх обговорення

Паліативна допомога — це комплекс заходів, спрямованих на поліпшення якості життя пацієнта із захворюваннями, що обмежують життя, або із захворюваннями, що загрожують життю, відповідно до критеріїв визначення пацієнта, що потребує паліативної допомоги, шляхом запобігання та полегшення фізичних, психологічних, духовних страждань і допомоги членам його сім'ї, іншим особам, що здійснюють за ним догляд [9].

Надання паліативної допомоги ґрунтується на принципах доступності, планування, безперервності та наступності, відповідно до побажань пацієнта щодо вибору місця лікування та місця смерті із забезпеченням можливості отримання куративного лікування паралельно з паліативною допомогою, з урахуванням етичного і гуманного ставлення до пацієнта та членів його сім'ї, інших осіб, що здійснюють догляд за пацієнтом, упродовж 7 днів на тиждень [9].

Першочерговим актуальним завданням у цій роботі є створення у студентів мотивації щодо опанування знаннями та навичками з паліативної допомоги. Значущим є визначення медсестринської справи, що дала у своїй книзі «Основні принципи діяльності медичної сестри по догляду за пацієнтами» (1981 р.) В. Хендерсон — американська медична сестра, викладачка та дослідниця: «... Унікальним завданням медичної сестри є надання допомоги людині, хворій чи здоровій, у межах усього, що стосується здоров'я, одужання або спокійної смерті, того, що зробив би собі сам хворий, маючи необхідні

сили, знання та волю...». А роль медичної сестри в процесі догляду за хворими В. Хендерсон визначила так: «Сестра — це «ноги безногого», «очі сліпого», опора дитині, джерело знань і впевненості для молодої матері, вуста тих, хто дуже слабкий, щоб говорити...» [2].

Власне тут і розкривається суть та філософія паліативної допомоги — поліпшити якість життя паліативного пацієнта та допомогти членам його родини шляхом запобігання та полегшення страждань невиліковно хворої людини.

В Етичному кодексі медичної сестри України (стаття 10. Медична сестра та помираючий хворий) зазначено: «Медична сестра повинна володіти знаннями, уміннями та навичками в обсязі паліативної допомоги, що дає змогу полегшити страждання помираючого. Медична сестра повинна надати помираючому і його сім'ї психологічну підтримку. Пацієнт має право на гідну людини смерть, право на застосування всіх сучасних засобів, що зменшують передсмертні страждання, право скористатися морально-психологічною підтримкою сім'ї, родичів, друзів, співробітників, а також духовного служителя будь-якої віри» [3].

Всесвітня організація охорони здоров'я визначила методологічні основи паліативної допомоги:

- підтримка прагнення хворого до життя;
- забезпечення зменшення інтенсивності болю та інших симптомів, що турбують хворого;
- надання психологічної та духовної підтримки хворому;
- підтримка здатності у хворого якомога довше вести активне життя;
- надання допомоги сім'ї пацієнта під час його хвороби, а також після його смерті.

Варто зупинитися на організаційних формах надання паліативної допомоги хворим, де можуть проходити практику студенти та будуть затребувані медичні сестри, які мають паліативні компетентності:

- патронажна служба вдома;
- відділення паліативної допомоги;
- виїзні бригади;
- денні і нічні стаціонари;
- спеціалізовані і хоспісні відділення в багатопрофільних лікарнях;
- лікарні і відділення медсестринського догляду;
- центри паліативної допомоги;
- кабінети протибольової терапії;
- відділення милосердя установ соціального захисту населення;
- хоспіси.

Особливого значення набувають вміння та навички медичної сестри, від чого залежить якість життя паліативного пацієнта і членів його сім'ї:

Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі

- розуміння форм невербальної поведінки пацієнта в термінальній стадії захворювань — міміка, погляд, жести, що відображають його потреби;
- проведення адекватної початкової оцінки стану пацієнта, ранньої та точної діагностики порушених або втрачених функцій: ковтання, мовлення, координації рухів і рухової активності, сприйняття і мислення, порушення функцій органів малого таза тощо;
- навчання пацієнта і його родичів елементам догляду, гігієни та контролю симптомів, використовуючи необхідні педагогічні вміння та навички;
- інформування та спілкування з пацієнтом і родичами.

Медсестри повинні виступати в ролі кваліфікованих:

- спеціалістів, які надають послуги в охороні здоров'я;
- осіб, які приймають рішення;
- комунікаційних ланок;
- лідерів колективу;
- керівників.

Якщо пацієнта не можна вилікувати, то слід зробити все можливе, щоб допомогти та забезпечити гідну якість життя йому і його близьким, полегшити біль і страждання. Тому якісна освіта медичних сестер є однією з пріоритетних напрямів стратегії успішного розвитку паліативної допомоги як галузі охорони здоров'я.

Медсестринська освіта з паліативної допомоги повинна:

- базуватись на сучасних програмах, які відповідають вимогам часу та регулярно переглядаються;
- бути ступеневою;
- тривати впродовж життя;
- надаватися досвідченими медсестрами-практиками та медсестрами, які мають ступінь магістра;
- готувати майбутніх медсестер до дослідницької роботи.

Для підготовки спеціалістів у цій галузі медико-соціальної опіки викладачі академії розробили та затвердили на рівні Міністерства охорони здоров'я України програму «Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі» (для слухачів відділення післядипломної освіти циклу спеціалізації, тематичного удосконалення медичних сестер первинної медико-санітарної допомоги).

Крім того, розділи «Паліативна та хоспісна допомога» вивчаються на випускних курсах освітньо-професійних програм «Лікувальна та Сестринська справа»; до навчального плану додипломної підготовки бакалаврів введено предмет та укладено відповідну програму «Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі»; на додипломному рівні підготовки

магістрів медсестринства вивчається предмет «Паліативна та хоспісна допомога» [5,6].

Навчальні програми передбачають вивчення:

- питань організації паліативної та хоспісної допомоги;
- етико-деонтологічних особливостей спілкування з родичами безнадійно хворих пацієнтів;
- особливостей надання паліативної допомоги пацієнтам, які мають онкологічні захворювання;
- особливостей надання паліативної допомоги пацієнтам із туберкульозом та вірусом імунодефіциту людини;
- техніки безпеки та охорони праці в медичній галузі;
- організації роботи відділення паліативної медицини та хоспісів;
- надання невідкладної та спеціалізованої медичної допомоги;
- дезінфекції та стерилізації, асептики та антисептики у відділеннях паліативної допомоги та хоспісах.

Практичні заняття зосереджені на:

- вивченні надання паліативної допомоги у відділеннях паліативної допомоги, хоспісах і вдома;
- особливостях здійснення медсестринського процесу в паліативній медицині;
- впровадженні в практику сучасних методів паліативної допомоги або симптоматичного лікування, контролю хронічного болю та догляду за пацієнтом у термінальній стадії захворювання;
- навчанні членів родини (опікунів, осіб, що забезпечують догляд) пацієнта навичкам догляду за тяжко хворими.

До викладання профільних предметів із паліативної допомоги залучені провідні спеціалісти Центру паліативної допомоги Черкаського обласного онкологічного диспансеру.

На виконання наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04.06.2020 №1308 «Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні» необхідно ввести до курсу теми з надання паліативно-хоспісної допомоги дітям, яка має свої організаційні, психологічні, медичні та інші аспекти.

Як свідчить міжнародний і вітчизняний досвід, волонтерська діяльність студентів є потужним мотиваційним фактором щодо роботи в галузі паліативної медицини. Так, студенти та викладачі академії щорічно спільно з Черкаським обласним художнім музеєм реалізують тематичні мистецько-соціальні проєкти до Міжнародного дня паліативної та хоспісної допомоги [7]. Проводяться благодійні ярмарки, виручені кошти з яких передаються на потреби дітей онкогематологічного відділення онкодиспансеру. Організуються виставки художніх робіт студентів

як в академії, так і в Черкаському обласному художньому музеї [7].

У 2018 р. в рамках тижня паліативної та хоспісної допомоги започаткована волонтерська робота на базі новоствореного Центру паліативної допомоги Черкаського обласного онкологічного диспансеру, до якої долучилися емпатійні студенти. Тут проведена активна робота зі створення зимового саду, облаштований акваріум, укомплектована бібліотека. Учасники гуртка художньої самодіяльності — часті гості центру, що докладають емоційну часточку в забезпечення належної якості життя паліативного пацієнта. Майбутні медики спілкуються з пацієнтами центру, будучи терплячими слухачами. Адже пацієнтові часто необхідно поговорити з кимось, і участь волонтера просто неоціненна. А для майбутньої медичної сестри це важлива, неоціненна навичка бути терплячим слухачем і співрозмовником, говорити про речі сьогодення без поглядів у безперспективне майбутнє, давати змогу пацієнтові жити «тут і зараз» [8].

Крім того, волонтери академії інформують населення про паліативну і хоспісну допомогу: інформаційні листи про те, де можна отримати роз'яснення та високопрофесійну паліативну допомогу, розповсюджуються за місцем проживання студентів.

Висновки

Отже, актуальні питання підготовки медичних сестер із паліативної допомоги:

- формування мотивації студентів через кращу поінформованість про майбутню професійну діяльність у сфері паліативного догляду;
- для підвищення якості надання паліативної допомоги та мотивації медичних працівників до навчання і роботи — введення до номенклатури спеціальностей медичних сестер спеціальності та спеціалізації «Паліативна медицина», про що свідчить досвід багатьох країн світу;
- введення до переліку баз проходження практики студентами обов'язкового циклу з паліативної допомоги в закладах охорони здоров'я, що обслуговують невиліковно хворих (центри паліативної допомоги, хоспіси, паліативні відділення тощо);
- збільшення загальної кількості годин для вивчення цієї дисципліни і введення до курсу теми з надання паліативно-хоспісної допомоги дітям.

References/Література

1. Brazaliy LP. (2016). Professional training of nurses in palliative and hospice care in Cherkassy Medical College. *International journal Rehabilitation and Palliative Medicine*. 1 (3): 45–48. [Бразалій ЛП. (2016). Професійна підготовка медичних сестер з питань надання паліативної і хоспісної допомоги у Черкаському медичному коледжі. *Міжнародний журнал Реабілітація та паліативна медицина*. 1 (3): 45–48]. doi: 10.15574/IJRP.2016.01.45.

Перспективи подальшого розвитку:

- поліпшувати алгоритми надання паліативної допомоги та значно поширювати їх серед усіх медичних працівників, що формуватиме основу навчання і діяльності медпрацівників у цій сфері медичної опіки;
- удосконалювати викладання паліативної допомоги у складі навчальних програм для медичних сестер; встановити чіткий стандарт освіти в галузі паліативної допомоги та знеболювання для забезпечення отримання, принаймні, базових знань із цієї дисципліни усіма медичними фахівцями;
- запроваджувати для медичних сестер-слухачів відділень післядипломної освіти стажування з паліативної допомоги до відділення паліативної допомоги, хоспісах;
- на базі існуючих хоспісів, паліативних відділень розвивати навчально-тренінгові центри з паліативної допомоги для медичних сестер із можливістю підготовки немедичних працівників та волонтерів із питань догляду за паліативними пацієнтами;
- удосконалювати післядипломну освіту медичних сестер із паліативної допомоги та знеболювання, ввівши ці питання до програм післядипломної освіти і до переліку питань екзаменів, які складаються медичними сестрами після закінчення курсів спеціалізації чи вдосконалення;
- поліпшувати підготовку викладачів вищих медичних навчальних закладів із паліативної допомоги шляхом проведення не тільки циклів удосконалення, але й короткострокових курсів, особливо це стосується викладачів клінічних дисциплін;
- розробляти та впроваджувати навчальні програми для різних категорій медичних сестер із надання паліативної допомоги;
- враховуючи міжнародний та вітчизняний досвід, організовувати ґрунтовне навчання фахівців роботі та взаємодії в складі мультидисциплінарної бригади шляхом розроблення та впровадження навчальних модулів для медичних сестер, соціальних працівників, консультантів і волонтерів у співробітництві з хоспісами, організаціями громадянського суспільства і міжнародними експертами з паліативної медицини.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі

2. Chernyshenko TI. (2015). Training of nurses for palliative medicine in Ukraine. *International journal Rehabilitation and Palliative Medicine*. 2 (2): 78–82. [Чернишенко ТІ. (2015). Підготовка медичних сестер в Україні. Міжнародний журнал Реабілітація та паліативна медицина. 2 (2): 78–82]. doi 10.15574/IJRPM.2015.2.78
3. Etychnyi kodeks medychnoi sestry Ukrainy. (2016). *Osnovy medsestrynstva*. [Етичний кодекс медичної сестри України. (2016). Основи медсестринства]. URL: http://medmedsestrynstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html.
4. Hubenko Ia, Shevchenko OT, Brazalii LP, Apshai VH. (2001). *Medsestrynskyi protses*. Kyiv: Zdorov'ia: 208. [Губенко ІА, Шевченко ОТ, Бразалій ЛП, Апшай ВГ. (2001). Медсестринський процес. Київ: Здоров'я: 208].
5. Hubenko IYa, Radziievska IV, Brazalii LP. (2011). *Medsestrynstvo v paliatyvni i khospisni dopomozhi: prohrama dlia vyshchikh medychnykh (farmatsevychnykh) navchalnykh zakladiv I–III rivniv akredytatsii za spetsialnistiu 5.12010102 «Sestrynska sprava»*. Kyiv: Medytsyna: 11. [Губенко ІА, Радзієвська ІВ, Бразалій ЛП. (2011). Медсестринство в паліативній і хоспісній допомозі: програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I–III рівнів акредитації за спеціальністю 5.12010102 «Сестринська справа». Київ: Медицина: 11].
6. Hubenko IYa, Radziievska IV, Brazalii LP. (2011). *Medsestrynstvo v paliatyvni i khospisni dopomozhi: prohrama tsykladu spetsializatsii dlia slukhachiv viddilen pisliadyplomnoi osvity*. Kyiv: Medytsyna: 12. [Губенко ІА, Радзієвська ІВ, Бразалій ЛП. (2011). Медсестринство в паліативній і хоспісній допомозі: програма циклу спеціалізації для слухачів відділень післядипломної освіти. Київ: Медицина: 12].
7. Medcollege. (2018). *Vsesvitni den khospisnoi ta paliatyvnoi dopomohy*. [Medcollege. (2022). Всесвітній день хоспісної та паліативної допомоги]. URL: <http://medcollege.ck.ua/vsesvitnij-den-khospisno%d1%97-ta-paliativno%d1%97-dopomogi.html>.
8. Medcollege. (2022). *Ya maiu pravo na opiku*. [Медколедж. (2022). Я маю право на опіку]. URL: <http://medcollege.ck.ua/ya-maiu-pravo-na-opiku.html>.
9. MOZ Ukrainy. (2020). *Pro udoskonalennia orhanizatsii nadannia paliatyvnoi dopomohy v Ukraini. Nakaz MOZ Ukrainy vid 04.06.2020 No. 1308*. [МОЗ України. (2020). Про удосконалення організації надання паліативної допомоги в Україні. Наказ МОЗ України від 04.06.2020 №1308]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0609-20#Text>.

Відомості про авторів:

Губенко Інна Яківна — ректор Черкаської медичної академії, доктор філософії, професор, академік Української академії наук, заслужений лікар України. Адреса: м. Черкаси, вул. Хрещатик, 215; тел. (04722) 37–33–10.

Чернишенко Тетяна Іванівна — к. наук з держ. управл., Президент Асоціації медичних сестер України. Адреса: м. Київ, вул. Є. Сверстюка, 23.

Бразалій Людмила Павлівна — голова циклової комісії фахових медсестринських дисциплін Черкаської медичної академії. Адреса: м. Черкаси, вул. Хрещатик, 215; тел. (04722) 35–24–80.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2021 р., прийнята до друку 07.12.2021 р.